

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
V 2014 10
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Вера Чолаковић
 Универзитет у Бањој Луци
 Филолошки факултет

УДК 811.163.1'374
 DOI 10.7251/fl1410267c

СТАЗАМА РИЈЕЧИ СРПСКОСЛОВЕНСКИХ СПОМЕНИКА

Драгин, Наташа (2013), *Споменици српскословенске писмености. Језик и текстоволоштво*, Нови Сад: ИК Тиски цвет.

Споменици из српскословенске епохе привлаче пажњу истраживача различитих области, не само књижевности и лингвистике, али и поред тога представљају отворено поље гдје ни приближно није све речено, а њихов значај је несумњиво велики како за србистику тако и у ширем општесловенском контексту. На том трагу, промишљајући о језику, језичким и текстолошким појавама споменика из српскословенске епохе, Наташа Драгин доноси више научних чланака из те области, сједињених у једној књизи под насловом *Споменици српскословенске писмености*.

Књига *Споменици српскословенске писмености* објављена је 2013. године у Новом Саду, а њену структуру чине, поред уводне ријечи и библиографских података, три тематске целине: *Изворни српскословенски текстови* (стр. 9–161), *Преводни сјисци и копијације* (стр. 163–243), *Методолошко-нормативне теме* (стр. 245–283). У овим радовима Наташа Драгин филолошки је анализирала споменике који су настали у широком временском распону, прецизније у периоду од XII до XVIII вијека.

У првој тематској целини обухваћени су радови о оригиналним текстовима на српскословенском језику, који припадају високом стилу према хијерархији Никите И. Толстоја. Један од циљева при анализи ових текстова, које је себи поставила Наташа Драгин, јесте сагледавање односа књижевног језика и језика књижевности тог периода.

У оригиналним службама XIII–XVII вијека ауторка је посматрала семантички однос лексема ПЛЪТЪ и ТЪЛЪ односно колико су ме-

ђусобно (не)замјенљиве у контексту, а њихова међусобна незамјенљивост заснива се на посебној семантичкој вриједности ових двајца именица. Проучавајући сакрални језик у службама, жанру високог стила, ауторка није губила из вида православну теолошку раван без које се адекватно не може разумјети значење и употреба ових лексема. Тако, према тумачењу Наташе Драгин, лексема ПЛЪТЪ употребљава се када се мисли на Христово оваплоћење, а лексема ТЪЛЪ када се мисли на Христово тијело у *Светој тајни Евхаристије*. Именица ПЛЪТЪ у основи означава оно што је материјално (човјечије тијело) док именица ТЪЛЪ у службама може значити исто што и *мошти*. Предмет истраживања су и друге лексеме карактеристичне за високи стил као што су позајмљенице, у првом реду из грчког језика, које употпуњују теолошке термине, али су то и адаптације библијских имена и географских појмова, потом сложенице и књишке изведенице у аутографу зографа Лонгина – *Акаџицију Светом апостоли и првомученику Стефану*.

Анализа појединих споменика вршена је структурално, обухватајући више језичких нивоа, од ортографског нивоа, преко фонетике до морфологије. Такав случај је са анализом сљедећих споменика: Теодосијево *Житије Светој Саве*, *Повести Никона Јерусалимца у Горичком зборнику*, *Надгробна реч десјојџу Ђурђу Бранковићу*, *Посланица о језику ђакона Григорија*, три списа из позног периода српске редакцијске писмености.

Будући да је врло мало поузданих података о поријеклу и личности Никона Јерусалимца, а да његову *Повест* одликује изразито ин-

дивидуални стил, Наташа Драгин настоји, разматрањем правописних и језичких карактеристика, осветлити регионално одређење његовог говора. Прецизније се може одредити дијалекатска припадност говора Смедеревског бесједника коме се приписује ауторство *Надгробне речи десјоџу Ђурђу Бранковићу*. На основу испитивања фонетских и морфолошких особина текста у коме је уочен уплив народног говора прецизније се одређује ауторова припадност косовско-ресавском дијалекту. Анализом морфолошког нивоа *Посланице о језику ђакона Григорија* уочен је знатан продор црта из српског народног језика које углавном имају општештокавски карактер, док сама *Посланица* даје занимљиве податке о погледима на језик и правопис. Поред општештокавских одлика могу се уочити и уже регионалне особености, конкретније из говора Срема, али у списима из позног периода српско-словенске писмености, тачније у три списа посвећена Светом Стефану Штиљановићу (*Служба, Похвално слово, Повесно слово*).

Ауторка посебну пажњу посвећује синтаксичкој анализи одређених споменика, у првом реду житија. Синтаксичка испитивања извршена су на житију Теодосија Хиландарца са посебним освртом на Теодосијево *Житије Пејтра Коришког*, те на списима посвећеним кнезу Штиљановићу. Док су редакцијске иновације у српско-словенским споменицима израженије на фонетском, па и морфолошком нивоу, на синтаксичком нивоу су ограниченије, па су и везе са насљеђеном нормом из старословенског периода јасније. Наташа Драгин скреће пажњу на симбиозу грчко-словенских црта у синтаксичкој структури српско-словенских споменика, а у појединим фазама развоја српско-словенске писмености уочава се појачана грецизација текстова.

Једна од синтаксичких црта посматрана кроз споменике јесте агенс у пасивним конструкцијама који се реализује уз повратне глаголе у двије форме отъ + генитив и у инструменталу у исказима са партиципом презента, или и једна и друга форма у исказима са партиципом претерита како у житијима Теодосија Хиландарца тако и у списима посвећеним

кнезу Штиљановићу. Поред испитивања синтаксичке употребе падежних конструкција, истраживање је обухватило и посесивне категорије, а оне су, као што је и очекивано, у првом реду исказане, поред посесивних придјева, посесивним генитивом и посесивним дативом. У овим радовима ауторка се позабавила и синтаксичком и семантичком употребом глаголских времена и начина, те се у том смислу презент јавља као најфлексибилнији глаголски облик којим се поред садашњег времена може исказати и будуће, чак и када нису у питању глаголи свршеног вида, уз ограничење да су такве појаве изразито ријетке, али се може исказати и императивно значење које се јавља у свим истраживаним споменицима.

Другу тематску цјелину чине радови о преводним споменицима српско-словенске епохе, а у овом случају то су правна акта и компилације односно они споменици свјетовне садржине који према хијерархији Никите И. Толстоја припадају дну пирамиде тј. нижем стилу. Истражени споменици из ове групе су: *Слово* Светог Ђирила Солунског у српском препису из XIII вијека, Јустинијанов закон у Атонском препису (рукопису) из XV вијека, Земљораднички закон у хиландарским рукописима из XV вијека, *Суг* Ивана Црнојевића у *Цетињском љетопису*.

Истраживањем ортографских, фонетских и морфолошких црта *Слова* Наташа Драгин утврђује да је у вријеме његовог настанка, односно у вријеме најстаријег преписа, норма српско-словенског језика била формирана и досљедно примјењивана, али и да су присутни елементи српског народног говора, што је уосталом и случај са Јустинијановим законом, који је додуше писан и нижим стилем српско-словенског језика. Такву језичку ситуацију очекивали бисмо и у Земљорадничком закону у хиландарским рукописима, али у овом случају језик одговара норми високог стила. Такође, из домена правних списа је и *Суг* Ивана Црнојевића, спис из XVIII вијека, при чијој анализи се водило рачуна и о утицају руско-словенског језика, о међусобним преплитањима руске и српске редакције старословенског језика, што доприноси сагледавању језичких прилика

на крају српскословенске епохе, која се најдуже задржала у Црној Гори.

Када су у питању методолошко-нормативне теме пажња је посвећена тумачењу гласовне вриједности *јайѡа*, потом групи *ввс*- и прилошкој проблематици у српскословенском језику. На грађи проучених рукописа XII–XIV вијека, које одликује висок степен досљедности у обиљежавању етимолошког *јайѡа*, ауторка указује на методолошка ограничења приликом проучавања гласовне вриједности јата. Поуздани екавизми нису бројни, а да би се дошло до релевантних закључака који би надаље имали значаја за класификовање споменика према хронолошком и регионалном критеријуму, Наташа Драгин препоручује два метода: унутрашњу и спољашњу компарацију. Приликом проучавања групе *ввс*- требало би посветити пажњу прелазним жанровима између вишег и нижег стила гдје се очекују двојаке реализације ове групе, једна као књишка творевина, а друга варијанта са мета-

тезом, послије губљења полугласника, из народног говора.

Споменици о којима је у овој књизи писано, различити су по старини, стилу, жанру и намјени, а при анализи приступано им је са више (или свих) језичких нивоа, чиме се тежило ка што цјеловитијем приказивању језичких прилика једне тако важне епохе у развоју српског књижевног језика као што је српскословенска епоха. Наташа Драгин је највећим дијелом своје истраживачко ангажовање усмјерила ка оригиналним споменицима писаним српскословенским језиком, дала слику језичких особености споменика које је проучавала, као допринос проучавању једног дијела општег мозаика српскословенских споменика. Књига *Сйоменици српскословенске йисменосйи* Наташе Драгин представља несумњив допринос србистици и дијахронији, а такође и ширем контексту проучавања споменика из ареала *Slavia orthodoxa*.

vera.colakovic@unibl.rs